

15. ԸՄՊՈՆ

Ըմբան բառը «անգամ մը միայն գործածուած կը գտնենք գեղեցիկ գրքուկին մէջ (եղեթի, էջ 176), բայց նշանակութիւնը շատ միջին է, վասն զի այսպէս կը գրէ բնագիրը «նոյնպէս եւ փնչին, եւ լեզուին կնիւ, եւ ունկանց չարկանել, եւ ընթանին կնիւ ոչ թէ լայնոյ իմերէ լինի», զոր հետեւ ստուգարանութեամբ ընդունւոյ բառէն մեկնել, եւ զկոկորդն իբր ընդ անցք՝ ըմբան նշանակել անպէտ է. վասն զի թէ հաստատուն կերպուրներն եւ թէ ընկալիները գիտենք թէ մի եւ նոյն ծամբով կ'ըթեան ի ստամոյս. եւ երկրորդ կնիւ բառին նշանակութիւնն ալ ասով անմեկնելի կը մնայ. Այսպէս կը գրէ Գեորգ. Հ. Մենեփեան իւր «Քանի մը բառերու որոշ նշանակութիւնը, յօդուածին մէջ (Հանգէս Ամօր. 1887, էջ 41) եւ բառն կը յատկացնէ ին. փարսէ (φάρμακον) բառին, երկրորդաբար Իրենայ Ընդգ. Հերմուածորը կը ներկայացնէ այն բառը՝ բայց այնպէս անորով որ Հ. Մենեփեանի կարծիքը վերջնականապէս ստուգելու կուտան մը շընծայեր.

«Ոչ զգոյացութիւնս արտաք ճանելով զմարմնս, այլ զՆամբունս ի ներք ըմպան գնդոյն կորզելով», էջ 174, զոր կը պարզմ «Ղամբունս՝ ողոյսն ի ներք յմպանս կորզելով. լատ. non substantiam reiciens eorum, sed infusionem Spiritus attrahens (Harvey, II, էջ 346), կանեղով, ծծելով:

16. ԹԵՐԱՆՑԱԿ

«Ըանդի Թեյանցակ լինել եւ խնդրէր վրէժ զաւակն նորա Տէր, Ընդ. Հերթ. էջ 27 լատ. «vincibat enim semen eius Dominus» (Harvey, II, էջ 165).

Եղբոր հոս հասնականաբար 'Այնպէս բայր գործածած պիտի ըլլայ, որուն նշանակութիւնն է՝ մէկուն օգնել, մէկուն իբր ելլել՝ պաշտպանելու համար, ըստ այսմ իբրեւոր լինել կը նշանակէ մէկուն խնդ բռնել, անցնել, մէկուն իբր ելլել. — Անց արմատը է, ոչ նուագականներով ծանօթ թափանցիկ, վաղանցիկ, երգանցուկ... բառերու մէջ, ոչ նուագականով կ'ընծայէ մեղի Իրենայ հայ թարգմանիչը:

17. ԹԻՆԻՄ

1. «Եղիցի մարդն յայսման նստել եւ թխեալ, (այսպէս նաեւ Ռոշթա) Ընդ. Հերթ. էջ 138. լատ. maturus fiat (Harvey, II).

2. «Զանծնիշխանականն իւր նստացանելով եւ թխելով աւ ամսահոթիւնն եւ ի մա՛ւ եւ ի դէպ զինք առ ի միշտ նստանդուծիւնն Աստուծոյ կազմելով. Ընդ. էջ 224. illud quod est sui arbitrii et suae potestatis maturans ad immortalitatem (Harvey, II).

Երկու վկայութիւններն համեմատելով լատ. բնագրին հետ կը տեսնենք որ սովորաբար թխել (հաւառ...) նշանակող բառը, կը նշանակէ նաեւ սպաւառել՝ հասունեալ (հասունցնել), ցարգանալ (ցարգացնել):

18. ԱՆԻ

«Գնեաց շիրիմ շորեմարիւր թանկար արծաթոյ տուեալ լուսի Սփորոնիս Սահառանցն Բետաւոյ, Ընդ. Հերթ. էջ 232:

Լատ. ի վրայէն ընթեմանով կը կրտագրեմ եւ կը սրբագրեմ. Գնեաց շիրիմ, շորեմարիւր քանաքար արծաթոյ տուեալ, — ի (յ)եփորոնիայ Բետաւոյ, Հմմտ. Ընդ. ԻԳ. 16:

19. ԽՁՐԱՏ

«Խնդրեցի, մի գուցէ արդեօք թէ եւ նոյն իբրու մարդիկ ոչ են, այլ սաղանիկնոր քայտակ ի զաւառք (?), զուգարարք մարդկան կարծիս ի քաղմաց տանին, Ընդ. Հերթ. էջ 110:

Այս խառնակ հատուածը լատ. կ'ընթեմու et nunc iam quaeritur, ne forte cum et ipsi homines non sint sed muta animalia, hominum umbras apud plurimos proferant (Harvey, II, 260) — եւ արդ իսկ խնդրեցի, զի մի գուցէ մինչ ինքեանք մարդիկ ոչ իցեն, այլ անասուն ածիւտ, զմարդկան կերպարանս առ բազման յանձնի բարձեալ բերեցն:

Ստորագծուած բառերուն գոհացոյցի լուծուած կարելի չեղաւ տալ. կը գոհանամ քանի մը ծանօթութիւններով: Այս սեղ ձեռագրական աղանձորով գծուած է ընդունիլ, վասն զի մեր Մատ. Թ. 222 ձեռագիրը գրեթէ բառակալ լատ. ալ կը բերէ հատուածս ի բառն իւրեւ. «Թէ եւ նոյն իբրեւ մարդիկ ոչ են, այլ անասուն իւրեւ իւրեւ, գուցէ միայն մարդիկ իւրեւ իւրեւ, նշանակութիւնը չի գրուիր. Ռոշթա ունի իւրեւ. «քարուկ իւրեւ, իրեն. ա. «զոր կը մեկնէ «խիզաբաւ սորցեալ» serva sectus, իւրեւ է - մեծ սորց, որով զծառն եւ զմանին սորցնի, իրեն վկայութիւն (Զայմաւուրէն) յառաջ կը բերուի «Արեգ. Ը. հեղաւ ի վերայ նորա իւրեւ, սորցեցին զնա. հազ. զ. սկսան սորցել զնա, եւ ոչ զծառն ի նոյն իւրեւ. բայց է իւրեւ «Քար. Բարդ. զնայի մարգարէն իւրեւցնի Հրեայը. ի. կայ նաեւ իւրեւ ՍՏԵԿ. Բ. զԹիւրանս նորա իւրեւցնի սորով», — Թ. 222 ձեռագիրը իւրեւ ի վկայութիւն կը բերէ «Իմ. 84, Ոսկ. 1. 768 եւ Իրեւ. «saeculum (փոքրիկ քար) իմաստով. այս նշանակութեամբ ունի նաեւ Ռոշթա եւ յառաջ կը բերէ Իրենայ խնդրոյ իւրեւ հատուածը՝ իրեն. ա. թէ եւ նոյն իբրու մարդիկ ոչ են այլ իւրեւ ի իւրեւ, — Ընդ. Հերթ. ի մէջ երկու անգամ կը հանդիպին իւրեւ սորով՝ առութեան «այլ եւ մեք սովորապէս խաշն եւ իւրեւ սորով (iumenta et pecora irrationalia) զայսպիսին ասեմք, էջ 168. «Առաքեալ զնոսա մարմնաւորս... կրչեաց... իսկ սովորութիւնս մարդկան սորով իւրեւ եւ անբան անասունս (pecora et irrationalia) հաստատացցապատմեալ, անդ, էջ 170 իրեն համար — ինչպէս համեմատութիւնը կը ցուցնէ — «ոչեւար (բարոյական իմաստով), զրատ, անմար, թանձրամար, բացարարութիւններու. ասութեանս պատմական ստուգարանութիւնը ծանօթ չէ ինծի, շատ հաւանա-

Աբիա զկին էր եւ հալածէր զնա, և Հմմտ. նաեւ հայ գործարար (ἀγορά) բառը իբրեւ «հանգրստարան»:

29. ՍԱԼԴԻԵՐ

Երկու անգամ գործածուած է բառս.

1. «Նախատնով եւ սաղարիով (տպ. սարգիւով) Հմմտ. Ուսմ. տպ. 1898, էջ 418) եւ Թուելով զԱստուծոյն ի նա քարեգործութիւնս, Ընդդ. Հերթ. էջ 90:

2. «Դարծնալ յառաջագոյն սաղարիս Թուելաց զառանց նոյնոյն զմարմնոյն զգործս, անդ. էջ 176:

Ս-Գրէթի դիմաց լատ. կը գրուի ռոմանոս (Harv., II, 240), numeravit (ibid. 349). Ս-Գրէթի ծանօթ էր մեղի իբրեւ «Թելադրել, գրգռել, գրգռել», հոս երկրորդ նշանակութիւն մ'ալ կը ստանայ, որ է խռովել, համբուրել:

30. ՍԱԼԱԿԱՆԻՍ

«Արդ կարծիք եւ ոչ ծշմարտութիւն ամենայն ինչ առ նոսա. ինդրոսի, մի գուցէ արդուք թէ եւ նորա իբրու մարդիկ ոչ են, այլ սաղարիսթոք քարուկ իւրաքանչիւր (Ն), ղուգնարեայք մարդկան կարծիս ի քաղմայց ամենին, Ընդդ. Հերթ. էջ 110:

Հաստատուիւ լատին թարգմանութիւնը տես վերը՝ խոշորին տակ: Ս-Գրէթի յմանահանգիւս բառ մը ունի Փիլոն «Եղապարս վարուց կենաց տեսակների, ճառին մէջ, որով ինչորոշ ինքի բառին իմաստը կը լուսաբանուի. «Ոչ ինչ ոչ գիտելով եւ ոչ լսելով, իբրեւ մի միայն ունելով զգայութիւն չեմք ինքիս (այլ օր. չեմք ինքիս) ճաշակաւորութիւն, էջ 18, յոյժը օքսոծորաճ, կէս քիճով, ապուշ, Թանձարմիտ. այլուր (կենաց իմաստաց, էջ 72) «քանզի կենդանագոյնք եւ ինքիս չեմք (այլ օր. չեմք ինքիս) հնչիցն, երեք գգայութիւնք են, ծաղկելիք, հոտոտիլք, շաշափելիք», յն. ἀνδραποδοθετανος (servilis), բոտ այժմ սարուկ, գրաստ, Թանձարմիտ, եւ այլն:

Աղաւաղ էր Թուի ինձի «չեմք ինքիս» ձեւը, զոր Փիլոնի երկու բնութեանցներով կ'ուղղեմ ինքիս (աղանթութիւն?) իւսուբոս, որմէ առնելով նաեւ զանական ունի ինքիս ձեւը. «Ինքիս ինքիս» որոց օրինակեմք՝ գէշուն (ՀՔ. Ա. 15, Բ. 314). յինքիս ձեւը պահած է Արիստակէս զրիշ (Հմմտ. ՀՔ. Բ. 314). Երգիկներ Մատթ. «Երբք երկուքն իմաստասիրականք են, եւ երկուքն յինքիս ձեւին» (անգ.), այս ամէն վկայութիւնները ՀՔ. Բ. մէջ կը մեկնուին «ստորին որպէս ստորուկ եւ ծառայ. ծառայական, ասական. ցած. Թանձ. խոշոր»:

31. ՍԻՆԴՐԱՆԻՍ

«Եմուտ յերուսաղէմս միայնակապա (Բ. 222 Զեռ. միայնակապա). մեր Ռոշքա եւ ՀՔ միայնակապա, Անտոնիանց Ռոշքա՝ միայնակով եւ նստելով նմա (ՀՔ. Ի նմա), Յոյժք, էջ 48:

Սինդրանա կամ Ռոշքա լծորդ է յունարենի, ինչպէս նկատած է ՀՔ. յն. բառն է στυρνυμι (լատ. sterno) որ կը նշանակէ սփռել, տարածել:

Բառիս արմատը Ուսմայեցիէն յառաջ կը բերէ ՀՔ. «Արկանէ գոսկէթ եւ Ռոշքա ի վերայ արագաց երկվարին», իբրեւ «սփռել ինչ, օժոյց, փոփոխ»: Սակայն Ուսմայեցի մէջ այս տեսակ բառ չգտայ: — Իրենէնսի հաստատուք խառնակած կը Թուի, լաւագոյն է կարծեմ ետեւանակութեամբ մը ընթեռնուել «Սթարանալիս փողովորդքն զհանգրեան իւրեանց եւ նստելով ի նմա», Հմմտ. Մատթ. ԻԱ. 8 «արկին զնորքը ձորան եւ նստաւ ի վերայ նորա»:

32. ՍԻԳ

Իրենէնսի թարգմանութեան մէջ «էգի տաբորինակ գործածութեան երկու անգամ կը հանդիպինք:

1. «Մի մորորիք... ոչ շունք, եւ ոչ սեղք, եւ ոչ արուաղետք... զարբայութիւնս Աստուծոյ ոչ ժառանգեցն», Ընդդ. Հերթ. էջ 94:

2. «Մի մորորիք, սաւ, ... ոչ շունք, ոչ սեղք... զարբայութիւնս Աստուծոյ ժառանգեցն», անդ. էջ 176:

«Սեգի գիմաց Ա. Կորն. (2. 10) Թուելք — որմէ վկայութիւն բերուած է հաստատուս — ունի ինքիս (յն. μαλακῶς), Ուսմ. Մատթ. Ինքիս նուրբեանն ծանօթ է ինձի «էգիս բայ մը «Էլ զկաշկակարացն» եթէ զոկ աւազն ոչ գործիցէ, չգրկեմ յարուեստի անուանէ, ապա եթէ դարս ի կանանց կերպարանս փոխիցէ եւ «էգի» եւ ստմանաբեւ աւազով օտիցն առնիցէ, ընդ աւելորդս... կարգեցուց զնա, էջ 706. Ընդգծուած բայիս գիմաց յոյն ունի μαλακίζωμαι, որ է կնատիլ, իրանալ Հմմտ. քիշ մը վար էջ 708 «քանզի անմատք եւ իգացեալ (μαλακῶς) որուց են իբրեւ», Փիլոնի հայ թարգմանիչն ալ երկու անգամ յն. μαλακία (կնատութիւն, իգութիւն) բառը կը թարգմանէ «էգիս», «անարութեան եւ իգութեան (յն. καὶ μαλακίας) առաջնորդ եւ զարգացեալ արժանի առնէ ինքեւ Յը. Թէ ոչ շնայցեն, ճառք Փիլոնի. էջ 277. «անարեւել խառնակութեան եւ «էգիս» ինքն (տպ. եւս իգութեան) միջանակ կայ, անդ. էջ 278. ուրիշ վկայութիւն մը կը բերէ ՀՔ. Կառնոտագրէն «էգիս» ինքն եւ փոփոխութեան պարագեւելով»:

Կնատ, իգացեալ, Թուլամբութ իմաստով «էգիս» եւ «էգիս» արմատը, որ կ'երեւայ Թէ գասական շրջանին ալ վերաբերի, կ'ընծայէ մեղի իրենէնս:

Սեգի այս տարբէն կիրաւորութիւնը ակամայ միտքը բերաւ Աբաթանգղոսի «Իբրեւ շէնք Տրգատ օր «էգիս»...» առակին նկատմամբ Ալիշանի մէկ կարծիքը, որով քննութեան կարգաւ կը համարի «էգի», «էգի» բառերու իմաստը (Հայաստանում Ա. էջ 46): Ալիշան այս կարծիքը յայտնելու գրողուած է Ստեփ. Լեհացիէն, որ իւր բառագրքին մէջ Աբաթանգղոսի այս առակը կը կարդայ «Իբրեւ շէնք Տրգատ օր «էգիս» առակին առեւտրի զեռոցն. «էգի» բառին տակ: Մեր Մատ. Բ. 222 Զեռագիրն ալ ունի լուսանքի վրայ «սիգամ» Ագ. 76: Աբաթանգղոսի նոր տպագրութիւնը այսպիսի տարբերութիւն չի ծանշար:

33. ՍՊԱՆԴԱՆ

“Սրդ” է ապագայանի յերկինս, քանզի աղաթը մեր եւ պատարագը անդր ի վեր առարն, Ընդդ. չերթ. էլ 62:

Ուղղագրին բնութեցուածք պահած է Յոյցք, էլ 21 “յորո եւ գանձօքն եւ լըշտէր-նուն եւ զտապանակին, որով կ’ապնարկուի ելից այդ խօսքը “զտապանակ կտակաւորանաց եւ զամենայն սպաս խորանին եւ զլեւնանցն (— 1.Ա. 7) — Ծառնօք է բառիս արձանար” ոչանք (գոհ). մասվածաւունոց, “Մակեդոն” (Եղն. 284) նշանակութեամբ յայտնի է դարձեալ ոչանքն ու կորն. Ժ 25:

34. ՎԱՆԳԵՄ

“Մի ինչ մասն զմարմնոյն երկրորմք ծնուար քունն նարեալ ի սննն այն, որոյ ունին, գարկանին եւ անկախը կարծն յաղիմէ, վասն հոստիքարար նախապիւր, ինչուն քունն նարկանելոյն եւ վանգելոյն զմանէ. . ի նոսա վա գեալ մնանին, Ընդդ. չերթ. էլ 152:

Յոյն հաստակոտոր մը կ’ընթեանու *δια τὸ φιλερμστιστὶχὸν ἔχουσθαι ἐκείνου... περὶ αὐτὰς ἀποθνήσκει* (Harvey II, 356) ապա ուրեմն յն. պարզ ճշման թարգմանուած է բռն եւրկանէ եւ վնգէ, որոնք նոյնիմաստ են: Վնգէի էր վերկակ կը թուի ինձ, ուղիղ ընթերցուածք պահած է Ուկ. Մասթ. Մեկնութիւնը (էլ 598) ճիշդ “բանութիւն” նշանակութեամբ. “Որ այնպիսի ժամանակաւոր վնգէ (Հիւ. իսկ ապ. վնգէնաւ) իցէ, յն. *κατέχω* (պր. band, vend). Մասեւ նազարութեանց մէջ է եւ ք իրարու հետ շատ ստեղ կը շփոթուին, հմտ. գաղթ, բաղթ, իրիւղաղթ, որպէսալիմ, գանձալեցուցանեմ, գանձալեցուցանեմ, ժանի (Ընդդ. չերթ. էլ 224) փոխանակ ժանի եւ այլն, ընդարձակորէն հմտ. Նորայր, Բառարանութիւն էլ 6 – 11, տես նաեւ Հիւրշման Arm. Gramm. p. 34 – 35 եւ ՀԱ. 1905, էլ 17:

35. ՔԱՂԱԿԱՆԻՒԹԱՆԱՆ

“Եւ ոսք նորա նմանք քաղկադաքսանանն իրոն ի նոցի ընտցեալ. . եւ է ինչ որ զվաղմանին, որպէս քաղկադաքսանաւն, իր ի նոցի ընտցեալ, Ընդդ. չերթ. էլ 74:

Հատուածիս առաջին մասը վկայութիւն է Յովհաննու Յայանութեան. “Եւ ոսք նորա նմա-

նեալ զինչ թիւն” (Ա. 15). *καὶ αὐτὸς οὐτοὺς θύοισι χαλκὸ λαβάνω, ὥς ἐν χαλκῷ πεπύρωμένον*. Ռոշքա կը մկնէ “Գողթնութեան” (Թ. 222 *Զեապրէր* + լիւթնան), գաղթիպար սկիզբն. թանկագոյն քան զսկի. Իրեն. Ա. “Որպէս լիւթնան իրի ի հոցի ընտցեալ”, Այս մեկնութիւնը Ռոշքա առած է Ա. 1. ապրիլի Յայանութեան Մեկնութեան (Commentaria in Apocalypsin, auctore C. a Lapide), որ թարգմանած է “*aurichalcum* Ա. խարբերթաքի” (Տաշեան, Յուցակ, էլ 569 – 570), Այս մեկնութեան մէջ խոցոյ նիթ բառը կը թարգմանուի “*aurichalcum*” (aurichalcum) “Որք նորա նմանք սկիզբնաց որպէս ի հնում” (sic) վառալք, Հետաքրքրական է շարունակութիւնը յն. քաղթիւման, որոմե Սոեւտան վարկէ թէ է ի սեռէ քաղթիպարի, պատուական քան զսկի, Անդնիսոս Նեփրինէնայի թարգմանէ գիշարակ պղնձի, այրիքն հոգ, առու եւ հոտարայր, զի երբայրեցեան առ լէպոնա, ուստի գնչին առին յոյն, նշանակէ գիշարակ, այնու զի է սպիտակ, քանզի Լապան նշանակէ զսպիտակ, “առքն ուրեմն Բրիտանոսի նմանք են արուի կնիւրի, Փիլիսոս 34 գիրն 2 գրիւն առ թէ ութն-վնչն է ի սեռէ պղնձոյ ի հնումն եր գնոլ (Plin. enumerat inter varia aeris genera et praecipuam bonitatem admirationemque diu obtinuisse dicit. Forcinelli, l. c. ի բառն aurichalcum), արդ ինչի ութն-վնչն զի ունի գոյն սկիւղ առ Սեւթմա Փամփիս, նմանապէս առ օգիւթալքում այսինքն պղնձեալ լեւն, ուստի եւ առ քաղթիւման, իբրու պղնձ լիւթանան, այնու զի արտահանի ի իրանանու, եւ այլն (Թուղթ. 30թ): Այս յառաջերուութեան կը տեսնուի որ խարբերթաքին Սերիոսի հետ բառն aurichalcum) կը ստուգարանէ լառ. aurum (սկիւր) եւ յն. *χαλκός* (պղնձ) բառերէն, եւ այս սխալ ստուգարանութեամբ է որ Ռոշքա Պլաւա. եւ Բլին. ի հետ “թանկագոյն քան զսկի”, կ’աւանանէ: Բառիս ուղիղ ստուգարանութիւնն է, ինչպէս կը համարի նաեւ Փետտոս իր *de verborum significatione* կարեւոր երկին մէջ, ծրոյ (լեւան) եւ *χαλκός* (պղնձ) orichalcum, իսկ թէ բարգոյթեան իմաստն ինչ է, որոշ չէ:

36. ՔԱՐՈՒԿ ՍԵՆ ԽՁՐԱՏ

Հ. Ս. ՎԱՐԴԱՆԻԱՆ

ՍԱՑԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՎԱՐՔ ԱԲԵՐԿԻՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

(Հարան-Կոնստնտին)

ԺԾ. Իրրեւ աստուածայինն Արեւիկոս վերստին եկն առ ընդանին իւր, զորք եւաթնեակ աւաւրն եկեալ յաղաթս եւ ի պահս կայր հանդերձ երաւորքն, աղաչելով մի այնպիսի 10 լինել հակառակ իւր զգաւրութիւն թշնամոյն, իրրու թէ նա բերել եւ նմա հետեւել:

ԺԵ. 10. Բառական յունարէն. իմա՛ ապաւէր զի մի այնչափ ինչ ինչ ի նա զորու թիւնն ընձամոյն մինչ զի զոր նայն ածիցէ ի վերայ՝ հաւանիցի ինչն: